

Avropa Şurasının Azərbaycanla münasibətlərində institusional korrupsiya

written by Nijat Mammadbayli Nicat Məmmədbəyli

Bu yazı Azərbaycan və Avropa Şurası (AŞ) arasında mürəkkəb münasibətləri araşdırır. Xüsusilə, yazıda AŞ və Azərbaycan arasında meydana çıxan müştərək institusional korrupsiya vəziyyətinin müəyyənləşdirici aspekti olan insan hüquqlarına riayət olunması ilə bağlı problemlərə diqqət yetirilir. Tədqiqatın mərkəzində institusional korrupsiya anlayışı dayanır. Yazıda iddia olunur ki, AŞ ilə Azərbaycan arasındakı münasibətlər institusional korrupsiya ilə müşayiət olunur. Belə ki, bəzi üzv dövlətlər tərəfindən tətbiq edilən maliyyə və siyasi təzyiqlər AŞ-ın əsas məqsədlərindən sistemativ və strateji sapmasına səbəb olur. Bu isə öz növbəsində AŞ-ın insan hüquqları və demokratiya ilə bağlı mövqedə güzəştə getməsi ilə nəticələnir.

Avropa Şurası (AŞ) və onun məqsədləri

Avropa Şurası 1949-cu ildə Avropada demokratiyanı, insan hüquqlarını və hüququn aliliyini təşviq etmək məqsədilə təsis olunmuş beynəlxalq regional təşkilatdır. Onun baş qərargahı Fransada, Strasburqda yerləşir; tərkibi 46 üzv dövlətdən ibarətdir. Təşkilatın əsas qurumlarına Nazirlər Komitəsi (NK), Avropa Şurasının Parlament Assambleyası (AŞPA), İnsan Hüquqları üzrə Komissar və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (AİHM) daxildir.

AŞ öz dəyərlərini aşağıdakı vasitələrlə həyata keçirir:

1. Üzv dövlətlər arasında ümumi qəbul edilmiş hüquqi və tənzimləyici standartlar işləyib hazırlamaq və onları təşviq etmək;

2. Müxtəlif monitoring orqanları və mexanizmləri vasitəsilə üzv dövlətlərin bu standartlara əməl etməsinə nəzarət etmək;
3. Üzv dövlətlərə zəruri islahatları həyata keçirmək üçün texniki yardım və ekspert dəstəyi göstərmək;
4. Ümumi maraq doğuran məsələlər üzrə üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığın, dialoq və qarşılıqlı anlaşmanın təşviqi;
5. AİHM kimi mexanizmlər vasitəsilə bütün Avropada insan hüquqlarının qorunmasını təmin etmək.

NK AŞ-ın bütün üzv dövlətlərin 46 xarici işlər nazirlərindən və yaxud onların Strasburqdakı daimi diplomatik nümayəndələrindən ibarət olan qərarverici orqanıdır. NK-nin vəzifələrinə aşağıdakılar daxildir:

1. AŞ-ın məqsədlərinə çatmaqdan ötrü müvafiq siyasi davranış qaydalarının formalaşdırılması və qərarların uyğunlaşdırılması;
2. AİHM qərarlarının icrasına nəzarət;
3. AŞ-ın büdcəsini təsdiq etmək və təşkilatın maliyyə sabitliyini təmin etmək;
4. Üzv dövlətlər arasında qanunvericiliyin və müvafiq normativ aktların standartlaşdırılması məqsədilə Avropa miqyasında konvensiyaların və sazişlərin təklif edilməsi və qəbulu;
5. Üzv dövlətlərin öz vəzifə və öhdəliklərini yerinə yetirməsinin monitoringini aparmaq və icrasını təmin etmək, yaranan hər hansı pozuntu və yaxud narahatlığı aradan qaldırmaq.

AŞPA AŞ-ın əsas nizamnamə orqanlarından biridir. Bu qurum AŞ-ın üzv dövlətlərinin milli parlamentlərinin nümayəndələrindən ibarətdir. AŞPA-nın funksiyalarına aşağıdakılar daxildir:

1. NK-yə ünvanlanmış qətnamə və tövsiyələr vasitəsilə AŞ-ın

ümumi siyasətinə və fəaliyyətinə təsir göstərən qətnamələrin və tövsiyə xarakterli sənədlərin qəbul edilməsi;

2. AŞ-ın Baş Katibini, İnsan Hüquqları üzrə Komissarı və AİHM-nin hakimlərini seçmək;
3. Üzv dövlətlərin öhdəlik və vəzifələrinə riayət etməsinə nəzarət etmək, o cümlədən üzv dövlətlərdə demokratik prosesləri və insan hüquqları vəziyyətini izləmək;
4. Üzv dövlətlər arasında demokratiya, insan hüquqları və hüququn aliliyi ilə əlaqədar əsas məsələlər üzrə dialoqun və əməkdaşlığın təşviq edilməsi, eləcə də bu proseslərə yardım göstərilməsi.

AŞ-ın Baş Katibi təşkilatın aparıcı fiquru olmaqla, AŞ-ın strateji istiqamətlərinə və fəaliyyətinə ümumi nəzarətin həyata keçirilməsi üzrə məsul şəxsdir. AŞPA tərəfindən beş illik müddətə seçilən Baş Katib AŞ-ın qərarlarının və siyasi sənədlərinin effektiv şəkildə icrasını təmin edir. Baş Katibin ofisinin səlahiyyətlərinə Katibliyin idarə olunması, büdcənin hazırlanması və onun icrasına nəzərət, AŞ-ı xarici münasibətlərdə təmsil etmək kimi məsələlər daxildir. Baş Katib həmçinin böhranların idarə olunmasında və təşkilatın prinsiplərinə riayət olunması üçün üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığın təşviqi və möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayır.

Azərbaycanla əlaqədar Baş Katibin ofisi aşağıdakı məsələlərlə məşğul olur:

1. Azərbaycanın AŞ-ın standartlarına və konvensiyalarına əməl etməsinin monitorinqini aparmaq, zəruri hallarda istiqamət vermək və dəstək vermək;
2. Azərbaycanın həyata keçirdiyi hüquqi və institusional islahatları Avropa standartları ilə uyğunlaşdırmaq prosesində dəstəkləmək;
3. Əməkdaşlığın gücləndirilməsi və insan hüquqları, demokratiya və hüququn aliliyi ilə əlaqədar istənilən

problemlı məsələlərin həlli üçün Azərbaycan hökumət orqanları ilə sıx əməkdaşlıq etmək;

4. Azərbaycanın üzləşdiyi hər hansı böhran və ya əhəmiyyətli məsələləri həll etmək, uyğun reaksiyanı təmin etmək üçün müvafiq AŞ orqanları ilə koordinasiyalı işi təmin etmək.

AŞ-ın Azərbaycana dəstəkdə və monitorinq proseslərində rolu

Azərbaycan 2001-ci ildən etibarən AŞ-ın tamhüquqlü üzvüdür. Üzv dövlət olaraq, Azərbaycan AŞ-ın demokratiya, insan hüquqları və hüququn aliliyi ilə bağlı prinsiplərinə və standartlarına riayət etməlidir. AŞ-ın Azərbaycanla əməkdaşlığı müxtəlif mexanizmləri əhatə edir və başlıca olaraq iki əsas sahəyə bölünə bilər: 1) *icra və əməkdaşlıq*; 2) *nəzarət*.

Birincisi, AŞ Azərbaycanı özünün milli qanunvericiliyini və təcrübələrini Avropa standartlarına uyğunlaşdırmaq üçün hüquqi və institusional islahatları həyata keçirməkdə dəstəkləyir. Buraya məhkəmə müstəqilliyi, anti-korrupsiya tədbirləri, seçki prosesləri və azlıqların hüquqlarının qorunması kimi sahələrdə ekspert dəstəyi və texniki yardımın göstərilməsi daxildir. Venesiya Komissiyası, Korrupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupu (GRECO) və İnsan hüquqları üzrə Komissar kimi müxtəlif monitorinq qurumları vasitəsilə AŞ Azərbaycana zəruri islahatlar və təkmilləşdirmələr barədə tövsiyələrini verir. Bu qurumlar qiymətləndirmələr aparır və ölkənin öhdəliklərini yerinə yetirməsi üçün tövsiyələr təqdim edirlər. AŞ Azərbaycan hökuməti və Avropa təsisatları arasında dialoqu və əməkdaşlığı dəstəkləyir. Bu, birgə layihələr, mübadilə proqramları, demokratik idarəçilik və insan hüquqlarını təşviq etmək məqsədi ilə həyata keçirilən birgə təşəbbüslər vasitəsilə baş verir.

İkincisi, Azərbaycan Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının (İHAK) yurisdiksiyasındadır. Azərbaycanda yaşayan fərdlər

AİHM-ə hüquqlarının pozuntusu ilə əlaqədar ərizə ilə müraciət edə bilərlər və Azərbaycan AİHM-in qüvvəyə minmiş qərarlarını məcburi icra etməlidir. AŞ Azərbaycanın öz öhdəliklərinə riayət etməsinə nəzarət etmək üçün müxtəlif monitoring mexanizmlərindən istifadə edir. Bu, NK , AŞPA və digər ixtisaslaşmış qurumlar tərəfindən aparılan dövri icmalları əhatə edir. Bu icmallar Azərbaycanın AŞ standartlarının tətbiq olunmasında əldə etdiyi tərəqqini qiymətləndirir və növbəti tədbirlər üçün tövsiyələr verir. Azərbaycan öz öhdəliklərinə əməl etmədiyi təqdirdə, AŞ-nın müxtəlif tədbirlər görmək səlahiyyəti vardır. Bunlar diplomatik təzyiq və ictimai bəyanatlardan tutmuş, səsvermə hüququnun dayandırılması və ya ekstremal hallarda təşkilatdan çıxarılma kimi daha sərt tədbirlərə qədər dəyişə bilər.

2017-ci ildə NK müxalifət siyasətçi İlqar Məmmədovu qanunsuz həbs etdiyinə görə Azərbaycanın AİHK-nı pozduğunu müəyyən edərək, onun barəsində icra tədbirlərinə başladı. Sözügedən şəxsin azad olunmasına dair dəfələrlə çağırışlar edilməsinə baxmayaraq, Azərbaycan bu çağırışlara əməl etməmişdi və Məmmədovun azad edilməsi ilə bağlı çoxsaylı müraciətlərə cavab vermədiyinə görə NK işi yenidən AİHM-ə göndərildi. Bu, AŞ tarixində NK-nin üzv dövlətə qarşı bu mexanizmdən istifadə etməsinə dair ilk nümunə idi.

İlqar Məmmədovun həbsdən azad olunmamasından başqa, Azərbaycan hökuməti həmçinin 2012-ci ildən 2016-cı ilə qədər *Kürü Diplomatiyası* skandalı kimi tanınan silsilə korrupsiya fəaliyyətləri ilə də məşğul olub. Bu illər ərzində Azərbaycan ölkədə insan hüquqlarının vəziyyəti ilə bağlı tənqidləri susdurmaq üçün AŞPA parlamentarilərinə hədiyyələr və pul vəsaitləri vasitəsilə təsir göstərməyə çalışıb[1]. 2018-ci ildə AİHM-in üç keçmiş hakimi tərəfindən aparılmış müstəqil araşdırma AŞPA parlamentariləri tərəfindən etik qaydaların pozulması və vəzifədən sui-istifadə hallarını təsdiqləyib. Cavab olaraq, AŞPA bu işlərdə adı çəkilən şəxslərə sanksiyalar tətbiq edib, şəffaflığı artırmaq üçün özünün fəaliyyət qaydalarına düzəlişlər edib və məlumatların açıqlanmasına dair

daha sərt tələblər tətbiq edib. Bundan başqa, AŞPA tərəfindən maraqların toqquşmasını və sponsor hədiyyələri və yaxud başqaları tərəfindən xərcləri ödənilən səyahətlər barədə vaxtaşırı açıqlamalar vermək öhdəliyi qoyan konkret Etik Davranış Qaydaları qəbul edilib[2]. Bu skandal AŞPA daxilində dərin etik pozuntuları aşkara çıxarıb və AŞ-ın nüfuzunu əhəmiyyətli dərəcədə ləkələyib.

Bu illər ərzində Azərbaycan hökuməti də özünün AŞ ilə münasibətlərini bərpa etmək üçün bir sıra hüquqi tədbirlər görüb. Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəmə AIHM-nin İlqar Məmmədovun və Rəsul Cəfərovun həbsinin qanunsuz olması barədə daha öncəki qərarına əsasən, 2020-ci ildə İlqar Məmmədovun həbsi ilə bağlı hökmü ləğv edib[3]. Həmin məhkəmə qərarlarına yenidən baxdıqdan sonra Azərbaycan bu iki işə xitam verib və bu, NK tərəfindən də təsdiqlənib[4]. Bu proses AŞ-ın icra mexanizmlərinin uğuru kimi qiymətləndirildi. (AIHM qərarlarına riayət olunmasını təmin etməkdə onların səmərəliliyinin sübutu kimi nümunəyə çevrildi).

2024-cü ilin yanvar ayında isə AŞ-ın Azərbaycana olan etimadsızlığı yenidən özünü büruzə verdi. Azərbaycanın AŞPA-dakı nümayəndə heyətinin mandatı mübahisələndirildi və sonradan təsdiqlənmədi. Bu qərar Azərbaycanın AŞ qarşısındakı öhdəliklərini yerinə yetirməməsi səbəbindən qəbul edilib. Xüsusilə qeyd etsək, bu qərarla insan hüquqları, hüququn aliliyi, Azərbaycanda siyasi məhbusların mövcudluğu, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı məsələlər və 2023-cü ildə AŞPA məruzəçilərinin ölkəyə səfər etmə imkanının yaradılmaması ilə bağlı narahatlıqların mövcudluğu vurğulanıb. Sonuncu məsələ ilə bağlı müəyyən edilib ki, AŞPA məruzəçiləri Azərbaycana səfər etməyə cəhd etdikdə ciddi maneələrlə üzləşiblər və məruzəçilərə siyasi motivli ittihamlarla həbs olunan şəxslərlə görüşməyə icazə verilməyib. Üstəlik, AŞPA rəsmiləri 2024-cü ilin fevralında ölkədə keçirilən növbədənəkar Prezident seçkilərini müşahidə etmək üçün dəvət edilməyib. Bundan əlavə, AŞPA-nın digər məruzəçilərinin ölkəyə girişinə icazə verilmədiyini hallar qeydə alınıb.[5]

AŞ-Azərbaycan münasibətlərində institusional korrupsiya

AŞ, xüsusən də onun baş katibliyi ilə Azərbaycan arasındakı münasibətlər AŞ-dakı institusional korrupsiyanın qismən nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər. İnstitusional korrupsiya, hüquqi və ya etik təsirlərin bir qurumu sistemlik və strateji cəhətdən zəiflətdiyi vəziyyətlərə aid edilir. Harvard Universiteti Hüquq Fakültəsinin professoru Lourens Lessiqin (Lawrence Lessig) formalaşdırdığı *institusional korrupsiya* konsepsiyasına görə, bu, “cari hüquqi və ya hətta etik qaydalara zidd olmayan sistemli və strateji təsirin olması ilə özünü göstərir və bu təsir qurumu məqsədindən yayındıraraq və ya onun bu məqsədə çatmaq qabiliyyətini zəiflədərək onun səmərəliliyini azaldır, o cümlədən bu məqsədə uyğun olaraq, ictimaiyyətin həmin quruma olan etimadını və ya qurumun daxili etibarlılığını zəiflədir”.[\[6\]](#)

Bu definisiya *sistemli və strateji təsir, hüquqi və mövcud etik normalara riayət edilməsinin əhəmiyyətsizliyi, qurumun səmərəliliyinə xələl gətirmək, qurumu məqsədlərindən yayınmaq və ya onun məqsədinə çatmaq qabiliyyətini azaltmaq və ictimai inamı və ya etibarını zəiflətmək* kimi beş elementi özündə ehtiva etdirir. İnstitusional korrupsiya konsepsiyasını tətbiq edərkən AŞ ilə Azərbaycan hökuməti arasındakı münasibətlərdə aşağıdakı beş elementi müəyyən etmək olar:

1. Sistemli və strateji təsir

AŞ Katibliyinə və onun tərkibinə daxil olan qurumlar – Baş Katibliyə, İnsan Hüquqları və Hüququn Aliliyi üzrə Baş Direktorluğa, Proqram koordinasiyası üzrə Direktorluğa və Demokratiya üzrə Baş Direktorluğa, o cümlədən AŞ-ın Bakı Ofisinə AŞ-ın insan hüquqları, demokratiya və hüququn aliliyininin təşviqi kimi institusional məqsədlərinin həyata keçirilməsində mühüm vəzifələr tapşırılıb. Bu missiya, ilk növbədə, davamlı dialoq və ciddi nəzarət sayəsində əldə edilir. Lakin son illərdə bu məqsədlərin, xüsusən də

Azərbaycana münasibətdə səmərəli həyata keçirilməsində ciddi boşluqlar müşahidə olunur. Son onilliklərdə Azərbaycanda insan hüquqları ilə bağlı vəziyyət nəzərəcarpacaq dərəcədə pisləşib. Demokratik tənəzzül ciddidir və hüququn aliliyi islahatları əsasən formal və səthi xarakter daşıyır. Siyasi məhbusların sayı artmaqda davam edir. *Media və Siyasi Partiyalar haqqında qanun* kimi son qanunvericilik dəyişiklikləri azadlıqları daha da məhdudlaşdırıb. Seçkilər demokratiyadan uzaqlaşmanın narahatedici tendensiyası nəticəsində davamlı olaraq saxta və ədalətsiz olur.[\[7\]](#)

Bu təhlükəli gedişata baxmayaraq, AŞ Katibliyi və Bakı Ofisi ağırlaşan vəziyyətin aradan qaldırılması üçün praktiki və sistemli addımlar atmayıb. Əvəzində həmin qurumlar AŞ-ın üzv dövlətlərdə insan hüquqlarının və hüququn aliliyinin gücləndirilməsinə yönəlmiş fəaliyyət planlarına uyğun olaraq, Azərbaycan hökuməti ilə əməkdaşlıq etməyə davam edirlər. AŞ-ın fəaliyyət planlarına məhkəmə islahatları, korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri, sosial hüquqların təşviqi, insan alveri və məişət zorakılığı kimi insan haqlarının pozulması ilə mübarizə səyləri daxildir. Bununla belə, AŞ-ın son 10 il ərzində üç fəaliyyət planı çərçivəsində Azərbaycan qarşısında 30,1 milyon avro məbləğində əhəmiyyətli maliyyə öhdəliklərinə baxmayaraq, bu planların səmərəli icrası, onların faktiki təsiri, eləcə də AŞ-ın Azərbaycan hökumətinə yönəlik apardığı *güzəşt* siyasəti ilə bağlı ciddi narahatlıqlar var. Məsələn, prioritet mövzuların illər ərzində necə yumşaldığını görmək üçün 2014-2017 və 2022-2025 fəaliyyət planlarını nəzərdən keçirmək kifayətdir. Bu fəaliyyət planlarında AŞ öz prioritetlərini siyasi məqsədlərdən *qeyri-siyasi və apolitik* mövzulara (media mütəxəssisləri üçün etik standartlar, o cümlədən mediada gender yanaşmasının tətbiqi, münaqişəyə qarşı sensitiv jurnalistika (münaqişə-sensitiv jurnalistika) üzrə təlimatların hazırlanması və s.) dəyişib.[\[8\]](#) Bu cür yanaşma nəticəsində AŞ öhdəlik imici yaratmaq üçün mütərəqqi dəyərlərə və hüquqlara diqqət yetirərək Azərbaycanla əməkdaşlıqda problemlərin üstünü örtməyə çalışıb. Lakin AŞ-in

fəaliyyət planlarının faktiki effektivliyi hələ də gözə görünür.[\[9\]](#)

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, AŞ 2010-cu illərin ortalarından bəri əhəmiyyətli maliyyə çətinlikləri ilə üzləşib. Krımın Rusiya tərəfindən ilhaqı və Donbasdakı qarşıdurma Rusiyanın AŞ ödəmələrini dayandırmasına səbəb olub. Daha sonra Türkiyədəki insan hüquqları ilə bağlı tənqidlərə görə Türkiyənin maddi töhfələrini azaltmaq qərarı alıb. Bu maliyyə təzyiqləri AŞ-ın Azərbaycan kimi üzv dövlətlərə münasibətinə də təsir edib. Azərbaycanın AŞ-da illik üzvlük haqqı 1, 528 052,00 avro təşkil edir ki, bu da bütün üzv dövlətlərin Şuranın büdcəsinə dəstək olaraq ödədikləri maddi töhfənin bir hissəsidir.[\[10\]](#) AŞ-ın bütün Avropada insan hüquqları, demokratiya və hüququn aliliyinin təşviqinə yönəlmiş əməliyyat və proqram fəaliyyətlərini təmin etmək üçün hər bir dövlət öz ölçüsünə və iqtisadi imkanlarına görə üzvlük haqqı ödəyir. Maliyyə təzyiqlərini azaltmaq üçün AŞ Katibliyi Azərbaycanla bağlı sərt tədbirlərdən çəkinərək öz maliyyə sabitliyini və əsas üzv dövlətlərlə münasibətlərini qorumaq mövqeyi tutub.[\[11\]](#)

AŞ-ın bürokratik strukturu da bu güzəşt siyasətinə töhfə verib. AŞ-ın Katibliyi çox vaxt aktual problemlərin effektiv həlli əvəzinə öz təşkilati sabitliyini və üzv dövlətlərlə münasibətlərini qorumağa yönəlir.

AŞ-ın bürokratik strukturu onu cəsarətli addımlar atmaqdan, hətta lazım olduqda belə əhəmiyyətli dəyişikliklər etməkdən çəkindirir. Bundan başqa, AŞ-ın Azərbaycana qarşı güzəşt siyasətini həyata keçirən Avropa İttifaqının (Aİ) maliyyə dəstəyindən asılılığı vəziyyəti daha da çətinləşdirir.[\[12\]](#) Aİ-nin maliyyə dəstəyi müxtəlif islahatların maliyyələşdirilməsi və Avropa Şurasının bürokratik aparatının qorunub saxlanması üçün çox vacibdir. AŞ Katibliyi özünün güzəşt siyasətini gizlətmək və tənqidlərin qarşısını almaq üçün Fəaliyyət Planlarına ayrı-seçkilik (diskriminasiya) və gender əsaslı zorakılıq kimi mütərəqqi mövzuları daxil edib, diqqəti Azərbaycana qarşı güzəştli münasibətdən yayındıraraq insan

hüquqlarının fəal müdafiəçisi imicini yaradır.[\[13\]](#)

AŞ-ın Katibliyinin qəbul etdiyi strateji qərarların təsiri həm sistematik, həm də proqnozlaşdırıla biləndir. Maliyyə stabilliyini təmin etmək zərurətini rəhbər tutan AŞ, xüsusən də ciddi insan hüquqları pozuntularının və demokratik geriləmənin aşkar olduğu, lakin kifayət qədər diqqət yetirilmədiyi Azərbaycan kimi üzv dövlətlərə münasibətdə güzəşt siyasəti modelini işləyib hazırladı. Bu yanaşma həm də AŞ-a maliyyə töhfələrini qorumağa və gələcək iqtisadi böhrandan qaçmağa imkan versə də, onun əsas prinsiplərinə ciddi zərbə vurub.

2. Hüquqi və mövcud etik çərçivələrə (normalara) riayət etmənin əhəmiyyətsizliyi

AŞ Katibliyi ilə Azərbaycan Hökuməti arasında əməkdaşlıq, AŞ tərəfindən müəyyən edilmiş cari hüquqi etik standartlar çərçivəsində davam edir. Bununla belə, AŞ Katibliyi tərəfindən cari hüquqi və etik qaydalara riayət edilməsi səthi xarakter daşıyır və AŞ-ın insan hüquqları, demokratiya və hüququn aliliyini təşviq edən əsas missiyasını icra etdiyi mənasına gəlmir. Bu ziddiyyət AŞ-ın institusional dəyərlərlə mövcud təcrübə arasındakı ziddiyyətləri aradan qaldırmaq üçün qurumun hüquqi və etik çərçivəsinə yenidən baxılmasının zəruriliyini göstərir.

AŞ-ın Azərbaycana diqqətinin mühüm siyasi və insan hüquqları məsələlərinin nəzərdən keçirilməsindən daha yumşaq, daha az mübahisəli mövzulara yönəldilməsi AŞ-ın hüquqi və etik öhdəliklərinin mahiyyətini sarsıdan strateji sapmaya işarət edir.

3. Qurumun səmərəliliyinin azalması

AŞ-ın Azərbaycanla əməkdaşlığa formalist yanaşması qeyri-adekvat islahatların normallaşmasına gətirib çıxarıb. Bu proses də mahiyyətə ciddi dəyişikliklərə deyil, bürokratik prosedurlara səbəb olur. Bu davranış digər üzv dövlətlərə

yayıla bilən və potensial olaraq AŞ daxilində geniş yayılmış səmərəsiz idarəetmə problemi yarada biləcək bir presedent kimi qiymətləndirilə bilər. Son on ildə üç fəaliyyət planı çərçivəsində Azərbaycana 30,1 milyon avro məbləğində əhəmiyyətli maliyyə yatırımlarına baxmayaraq, AŞ Azərbaycanın demokratik normalara və insan hüquqları standartlarına riayət etməsi sahəsində nəzərəçarpan irəliləyişlər əldə edə bilməyib. Bu səmərəsizlik, təşkilati sabitliyi və təşkilatdaxili nizamı qorumağa yönəlmiş diqqətdən irəli gəlir. Bu da mühüm məsələlərin həllinə mane olur və institusional korrupsiya problemini daha da artırır.

4. Qurumun məqsədindən yayınması və ya məqsədinə çatmaq qabiliyyətinin zəiflədilməsi

AŞ-ın Azərbaycana münasibəti onun demokratiya, insan hüquqları və hüququn aliliyinin təşviqi kimi əsas məqsədlərindən xeyli dərəcədə kənara çıxıb. AŞ Azərbaycana qarşı ehtiyatlı fəaliyyət siyasəti yürütməklə və sərt tədbirlər görməkdən yayınmaqla özünün əsas missiyasından yayınıb.

Bu yayındırıcı manevr AŞ-ın Azərbaycanda insan hüquqlarının vəziyyətinə münasibətində özünü aydın göstərir. Azərbaycanın demokratik geriləməsi və insan hüquqları pozuntularına qarşı güclü, qəti tədbirlər görməkdən çəkinmək, AŞ-ın effektiv beynəlxalq publik təşkilat kimi fəaliyyət göstərmək qabiliyyətini zəiflədir. Bu cür güzəşt siyasəti AŞ-ın ümumi təsirini və səmərəliliyini zəiflədir, onun əsas dəyərlərini qoruma qabiliyyətini azaldır.

5. Quruma ictimai inamın və ya etibarın azalması

Siyasi repressiyaların davam etməsinə və azad və ədalətli seçkilərin keçirilməməsinə baxmayaraq, AŞ-ın Azərbaycana qarşı güzəştli münasibəti AŞ-ın nüfuzuna əhəmiyyətli dərəcədə zərər vurur. Bu zərər AŞ-ın maliyyə stabilliyini və siyasi münasibətləri özünün fundamental prinsiplərindən üstün tutması qənaəti ilə daha da dərinləşir. Sonrakı islahatlar və sanksiyalar etimadın bərpasına yönəldilsə də, AŞ-ın maliyyə

stabilitliyini və qurumdaxili siyasi münasibətləri üstün tutması qurum daxilində ciddi etik pozuntuları aşkara çıxarır. AŞ-ın Azərbaycana qarşı mövqeyinin yumşaldılması, xüsusən də *kürü diplomatiyası* qalmaqalından sonra ictimaiyyətin bu qurumun insan hüquqları və demokratik dəyərlərə sadıqlığına inamının sarsılmasına səbəb olub.

Nəticə

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Avropa Şurasının Azərbaycana qarşı yanaşması *güzəşt* siyasəti ilə xarakterizə edilə bilər – ehtiyatlı nəzarət və incə təsirin birləşməsi. Bu metod, Azərbaycanla əlaqələri qoruyub saxlamaq üçün dizayn edilib, belə ki, əlaqəni təhlükə altına ala biləcək məsələlərdə Azərbaycanı daha çox təsir göstərmədən təsir göstərmək mümkündür. Bu yanaşma, balanslaşdırılmış əlaqələr qurmağa və incə diplomatik vasitələrlə Azərbaycan üzərində təsiri əldə saxlamağa imkan verir.

Azərbaycan hökumətinin nöqtəyi-nəzərindən AŞ ilə münasibətlərin saxlanması həm də strateji xarakter daşıyır. AŞ kimi mötəbər beynəlxalq təşkilatlara üzv olmaq onun beynəlxalq imicini gücləndirməklə yanaşı, ölkə daxilində qeyri-demokratik təcrübələri davam etdirərək, legitimlik pərdəsi yaradır. Bu fasad demokratiyası AŞ-ın yumşaldılmış mövqeyi ilə effektiv şəkildə dəstəklənir ki, bu da Azərbaycana əhəmiyyətli islahatlar aparmadan beynəlxalq mövqeyini qoruyub saxlamağa imkan verir.

Belə görünür ki, rəsmi Bakı tərəfindən səslənən narrativ, həlim münasibətdən xəbər verir – dövlət *AŞ-a çox tənqidi yanaşmamağa, həm də ondan uzaqlaşmamağa çağırır*. Bu mövqe göstərir ki, Azərbaycan insan hüquqları ilə bağlı vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün təzyiq altında olsa da, AŞ-ın tənqidlərini yumşaltmaq üçün geosiyasi və enerji siyasətinin əhəmiyyətindən istifadə edir. Azərbaycan hökuməti üçün AŞ kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlara üzvlük legitimlik pərdəsi verir, onun beynəlxalq imicini artırır, eyni zamanda ölkə daxilində qeyri-

demokratik təcrübələri davam etdirir. Belə *fasad demokratiyası yanaşması* AŞ-ın yumşaldılmış mövqeyi ilə effektiv şəkildə dəstəklənir ki, bu da Azərbaycana əhəmiyyətli islahatlar aparmadan beynəlxalq mövqeyini qoruyub saxlamağa imkan verir.

Yekun olaraq, AŞ-Azərbaycan arasındakı qarşılıqlı əlaqələr beynəlxalq münasibətlərin, xüsusən də insan hüquqlarının təmin edilməsinə səy göstərilən zaman nə qədər mürəkkəb və çətin olduğunu göstərir. *İnstitusional korrupsiya* anlayışı bu cəhdlərin niyə bəzən uğursuz olduğunu izah etməyə kömək edir. AŞ-ın Azərbaycana yönəlik güzəşt siyasəti, maliyyə və geosiyasi məsələlərin bu qurumun təməl məqsədlərindən sistemativ və strateji kənara çıxma ilə xarakterizə olunan institusional korrupsiyaya necə gətirib çıxara biləcəyini sübut edir. Bu problemlərin həlli üçün AŞ daha şəffaf, məsuliyyətli və çevik yanaşma tətbiq etməlidir ki, onun fəaliyyəti bütün üzv dövlətlərdə insan hüquqları, demokratiya və hüququn aliliyini təşviq etmək missiyasına hər zaman uyğun gəlsin.

---

[1] Avropa Sabitlik Təşəbbüsü, Kürü Diplomatiyası, <https://www.esiweb.org/proposals/caviar-diplomacy>

[2] Avropa Şurası, Müstəqil Araşdırma Qurumunun Parlament Assambleyası daxilində korrupsiya iddiaları ilə bağlı HESABATI, 15 aprel 2018-ci il, <https://assembly.coe.int/Communication/IBAC/IBAC-GIAC-Report-EN.pdf>

[3] AİHM-nin qərarı, Məmmədli Azərbaycana qarşı işi, 19 iyul 2018-ci il, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-182178%221}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-182178%221})

[4] AŞ-nın Xəbərlər bölməsi, AİHM qərarlarının icrası: AŞ Azərbaycana qarşı pozuntu proseduruna son verir, 4 sentyabr 2020-ci il,

<https://www.coe.int/en/web/portal/-/implementing-echr-judgments-council-of-europe-closes-infringement-procedure-against-azerbaijan>

[5] AŞPA, Azərbaycan nümayəndə heyətinə AŞPA-nın 22 yanvar 2024-cü il tarixli açılış sessiyasında etiraz edilmişdir, <https://pace.coe.int/en/news/9341/azerbaijan-s-delegation-challenged-at-opening-of-pace-session>

[6] Lawrence Lessig, Institutional corruption, Journal of Law, Medicine and Ethics, (Lawrence Lessig, İnstitusional korrupsiya, hüquq, tibb və etika jurnalı), 41(3), 553-555, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2295067

[7] Amnesty International, 2023-cü il üzrə ölkə hesabatı – Azərbaycan, <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/eastern-europe-and-central-asia/azerbaijan/report-azerbaijan/>

[8] Avropa Şurasının Azərbaycan üçün 2022-2025-ci illər üzrə Fəaliyyət Planı, 1 fevral 2022-ci il, <https://rm.coe.int/action-plan-azerbaijan-2022-2025-eng/1680a59aa3>

[9] Cinayət yeri bələdçisi. Azərbaycan və Avropa Şurası 2022-2024, Avropa Sabitlik Təşəbbüsü, <https://www.esiweb.org/sites/default/files/reports/pdf/ESI%20-%20Guide%20to%20a%20crime%20scene%20-%20A%20Black%20is%20white%20Secretary%20General%20-%203%20April%202024.pdf>

Etik standartların təşviqi vacibdir, lakin Azərbaycan kontekstində bu, diqqəti hələ də həll edilməli olan mətbuat azadlığı və hökumətin hesabatlılığı kimi mühüm siyasi məsələlərdən yayındırır. KİV-də gender məsələlərinin nəzərə alınması mütərəqqi ideya olsa da, bu, Azərbaycanda insan haqlarının ciddi pozulması və ya siyasi repressiyalara aid deyil. Jurnalistlər üçün maarifləndirici materialların yaradılması faydalıdır, lakin bu, yeni media (KİV) haqqında qanuna əsasən tətbiq edilən məhdudiyətləri aradan qaldırmır və ya Azərbaycanda qanunun aliliyini iflic

edən geniş yayılmış korrupsiya və məhkəmə sisteminin müstəqilliyinin olmaması problemini həll etmir.

[10] Avropa Şurası, <https://www.coe.int/en/web/portal/azerbaijan>

[11] Avropa Şurası üzvlərinin fəaliyyətinin dayandırılması və ölkədən çıxarılması: Problemlə vaxtlarda çətin qərarlar, Kanstantin Dzehtsiarou və Donal K Coffey, Cambridge University Press, 17 aprel 2019-cu il, <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/suspension-and-expulsion-of-members-of-the-council-of-europe-difficult-decisions-in-troubled-times/0CA9AC93A5722D91BECC4391D93B654E>

[12] Guardian, İnsan haqları qrupları Aİ-nin Azərbaycanla olan qaz sazişini tənqid edir. <https://www.theguardian.com/world/2022/jul/19/human-rights-groups-criticise-eus-azerbaijan-gas-deal>

[13] Cinayət yeri bələdçisi. Azərbaycan və Avropa Şurası 2022-2024, Avropa Sabitlik Təşəbbüsü, <https://www.esiweb.org/sites/default/files/reports/pdf/ESI%20-%20Guide%20to%20a%20crime%20scene%20-%20A%20Black%20is%20white%20Secretary%20General%20-%203%20April%202024.pdf>